

31 MART OLAYI SIRASINDAKİ ARNAVUT AKTÖRLER

ALBANIAN ACTORS DURING THE MARCH 31 INCIDENT

Armağan ALTUN*

Geliş Tarihi:29.04.2020
(Received)

Kabul Tarihi:02.11.2020
(Accepted)

ÖZ: İttihat ve Terakki Cemiyeti (ITC)'nin II. Meşrutiyet ilanı öncesi Balkanlar'daki örgütlenmesinde Arnavut milliyetçilerinin rolü büyüktür. II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmasını sağlayan olaylar zinciri ve bu olayların ana aktörlerinin Arnavut olması dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin hızla Rumeli'de toprak kaybetmesini gören Arnavutlar, gerek II. Abdülhamid'in istibdat döneminde gerekse II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, büyük bir ulusal kültür hamlesi ve milliyetçi örgütlenme çalışmaları yapmışlardır. Arnavut milliyetçileri, Meşrutiyet ilanının Arnavut ulusal hareketinin gelişmesi için ideal bir ortam yaratacağını düşündükleri için ITC'nin yanında yer almışlardır. ITC'nin iktidara gelince sıkı merkezîyetçi ve Türkleştirici tutum izlemesi nedeniyle adem-i merkezîyetçi politika izleyen Ahrar Fırkası Arnavutlara uygun geldiği gibi, bu fırkanın İngiliz desteği de ilerideki özerk ya da bağımsız Arnavutluk için bir güvence olarak görülmeye başlamıştır. Bu yazının amacı 31 Mart Olayı sırasında direkt veya dolaylı yer alan Arnavut aktörleri kısaca değerlendirmektir. Bu aktörlerden direkt yer alanların (İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, Esat Paşa Toptani, İbrahim Temo gibi) 31 Mart Olayı hazırlık süreci, olay sırasındaki rolleri, Arnavut milliyetçiliği ve Arnavutluk'un bağımsızlığı ilgili faaliyetleri değerlendirilmiştir. 31 Mart Olayı sırasında dolaylı olarak yer alanların (Hasan Priştina, Şahin Kolonya, Necip Draga, Avlonyalı Süreyya Bey, Mithat Fraşeri gibi) ise Arnavut milliyetçiliği ve Arnavutluk'un bağımsızlığı ilgili faaliyetlerinin genel olarak değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: 31 Mart Olayı, İsmail Kemal Vlora, Esat Paşa Toptani, İttihat ve Terakki, Arnavut Milliyetçiliği

ABSTRACT: Before the declaration of the second Ottoman Constitution, Albanian nationalists played a major role in the organization of The Committee for Union and Progress (CUP) on the Balkans. It is noteworthy that the chain of events that enabled Abdulhamid II to declare the Second Ottoman Constitution and that the main actors of these events were Albanians. The Albanians, who saw the Ottoman State rapidly losing land in Rumeli, both during the reign of Abdulhamid II and after the declaration of the Second Ottoman Constitution, they made a great national cultural movements and nationalist organizing activities. Albanian nationalists have been with CUP because they think that the declaration of Second Ottoman Constitution will create an ideal environment for the development of the Albanian national movement. As CUP has adopted a centralist and Turkish politics when it

*Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, armağan.altun@tkd.org.tr, ORCID no: 0000-0002-3233-8263.

comes to power, the Ahrar Party, which follows decentralization policy, is suitable for the Albanians, and Ahrar's British support has also started to be seen as a guarantee for the future autonomous or independent Albania. The purpose of this article is to briefly evaluate the Albanian actors who took part directly or indirectly during the March 31 Incident. The preparation process of the 31 March Incident, roles during the event, Albanian nationalism and the independence of Albania were evaluated by those directly involved (such as İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, Esat Paşa Toptani, İbrahim Temo). The general activities of Albanian nationalism and the independence of Albania were evaluated, indirectly (such as Hasan Pristina, Şahin Kolonya, Necip Draga, Avlonyalı Süreyya Bey, Mithat Fraşeri) who took part in the 31 March Incident.

Key words: 31 March Incident, İsmail Kemal Vlora, Esad Pasha Toptani, Committee for Union and Progress, Albanian Nationalism

1.GİRİŞ

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (ITC) II. Meşrutiyet ilanı sonrasında devlet yönetimine direkt katılarak sorumluluk almaması, iktidarı Bab-ı Ali'nin eski siyasi aktörü paşalar üzerinden tek güç olarak götürmeye çalışmasıyla oluşan siyasi boşluk/karışıklık ve gerek halk yığınları gerekse II. Meşrutiyet ilanı öncesindeki siyasi ortakları üzerinde oluşan hayal kırıklıkları (Arnavut, Ermeni, Rum, Kürt cemiyetleri) ITC'ye karşı tepkileri arttırmıştır. Tarih 31 Mart 1325'e (13 Nisan 1909) yaklaşırken o günün siyasi gazetelerinde bu tepkilerin dozunun iyice arttığı görülmektedir. Meşrutiyet ilanı ile birlikte sürgünlerden dönen ve firari Osmanlı aydınlarının bir kısmının da muhalefete eklenmesi ile birlikte ITC karşıtlığı güçlenmiştir. Buna Osmanlı İmparatorluğu'ndan sağladıkları siyasi ve ekonomik ayrıcalıkların tehlikeye düşmesini istemeyen batılı ülkelerin huzursuzlukları da eklenmiştir (Aysal, 2006; Birecikli, 2010). 6 Nisan 1909 gecesi muhalif *Serbesti* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi sonrası muhalefet basınının ITC'ye karşı artan sert eleştirileri (*Volkan, Mizan, İkdam, Serbesti, The Times* vb) ve ITC'nin olaya duyarsızlığı 31 Mart Olayı'nı tetiklemiştir. Rumi 31 Mart 1325'de (miladi 13 Nisan 1909) askeri bir isyan şeklinde başlayan olay; çoklu aktörlerin devreye girmesi ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan, yakın tarihimizin hala açıklığa net olarak kavuşturulamayan bir siyasi çekişmesi olarak kalmıştır. Acaba olay yalnızca resmî tarih söylemindeki gibi bir irtica olayı (Arnavut/Osmanlı ulusal yazım insanı Şemsettin Sami Fraşeri'nin sözlüğündeki tanımlaması *terakki-şikenlik* "gericilik") miydi? (Demir, 2011).

31 Mart Olayı üzerinden yüzyıldan fazla zaman geçmesine rağmen hala tarih yazımımızda net olarak aydınlatılamamıştır. Farklı araştırmacıların yazılarında ileri sürdüğü üç tez mevcuttur (Aysal, 2006; Demir, 2011; Akşin, 2015):

Birinci tez; II. Abdülhamid'i iktidardan indirerek, siyasi diktatörlük kurmaya hevesli ITC bu isyanı düzenlemiş, ancak ipin ucunu kaçırmıştır. Orduyu ve dolaylı da olsa iktidarı/meclisi elinde tutan ITC'nin kendine karşı ayaklanma çıkarmaya çalışmasını var olan belgelerle söylemek mümkün görünmemektedir. Eğer ITC

böyle bir kurgu oluştursaydı olayı I. Ordu (Hassa Ordusu) ile bastırarak yapıyı önceden kurardı. Ayrıca ITC İstanbul örgütü ve meclisteki önemli temsilcileri 31 Mart Olayı sırasında İstanbul dışına kaçırdı.

İkinci tez; II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında pasif duruma gelen düşen II. Abdülhamid'in olayı düzenlemiş olduğudur. II. Abdülhamid'in gerek ordu gerekse hükümet üzerinde etkisi sınırlı iken böyle bir olaya girişmesi de mümkün gözükmemektedir. II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gizli istibdatçılarıyla ilişkisini devam ettirip, jurnal almaya devam etmesi ve 31 Mart Olayı sırasında ayaklananları kınamaktan kaçınması, onları cesaretlendirecek tutum takınması, askeri olarak olayın bastırılmasına soğuk bakması söz konusudur. Ancak bu, ayaklanmanın sorumluluğunu gösteren bir bulgu değildir. Kaldı ki 31 Mart Olayı sonrasında kurulan askeri mahkeme padişah ile olayları başlatanlar arasında direkt ilişki saptayamamıştır.

Üçüncü tez; ayaklanmayı ITC'nin baskıcı iktidarından kurtulmak isteyen muhalefetin düzenlemiş ve başlatmış olduğudur. Muhalefeti yönlendiren başta Prens Sabahattin olmak üzere, Kamil Paşa ve oğlu Sait Paşa, Mizancı Murat, Mevlânzade Rıfat, Ali Kemal, Derviş Vahdeti, İsmail Kemal Bey, Müfit Bey ve bunlarla ilişkili gazete, siyasal parti ve örgütler, "*Mizan, Serbesti, İkdam, Volkan, Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, Arnavut Başkim Kulüpleri*" anlaşılmalıdır. Olaylara zemin sağlayan bu kişi ve kurumlara yardımcı olan güçler olarak ordudan ilişkisi kesilen alaylı subaylar, alt kademe ulema ve medrese öğrencileri, Arnavut milliyetçileri sıralanabilir. 31 Mart Olayı sırasında bu aktörlerin zaman zaman ön planda olduğu görülmekle birlikte hangisinin ana sorumlu olduğunu söylemek de mümkün gözükmemektedir.

Kurucusu ve 1 no'lu üyesi Arnavut milliyetçisi İbrahim Temo olan ITC'nin II. Meşrutiyet ilanı öncesi Balkanlar'daki (Selanik, Arnavutluk, Romanya vb) örgütlenmesinde Arnavut milliyetçilerinin rolü büyüktür. Nitekim II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmasını sağlayan olaylar zinciri ve bu olayların ana aktörlerinin (Resneli Niyazi, Ohrili Eyüp Sabri, Firzovik olayı gibi) Arnavut olması dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin hızla Rumeli'de toprak kaybetmesini gören Arnavutlar, gerek II. Abdülhamid'in istibdat döneminde gerekse II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, büyük bir ulusal kültür hamlesi ve milliyetçi örgütlenme çalışmaları yapmışlardır. Arnavut milliyetçileri, Meşrutiyet ilanının Arnavut ulusal hareketinin gelişmesi için ideal bir ortam yaratacağını düşündükleri için ITC yanında yer almışlardır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Akşin, 2015; Olgun, 2015). ITC'nin iktidara gelince sıkı merkezîyetçi ve Türkleştirici (okullarda Türkçe eğitim, Türk alfabesi zorunluluğu vb) tutum izlemesi nedeniyle yeni kurulan *Ahrar Fırkası*'nın adem-i merkezîyetçiliği Arnavutlara uygun geldiği gibi, *Ahrar Fırkası*'nın arkasındaki İngiliz desteği de ilerideki özerk ya da bağımsız Arnavutluk için bir güvence olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu yazının amacı 31 Mart Olayı sırasında direkt veya dolaylı yer alan Arnavut aktörlerini kısaca değerlendirmektir. Bu aktörlerden direkt yer alanların (İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, Esat Paşa Toptani, İbrahim Temo gibi) 31 Mart Olayı hazırlık süreci, olay sırasındaki rolleri, Arnavut milliyetçiliği ve Arnavutluk'un bağımsızlığı ilgili faaliyetleri değerlendirilmiştir. 31 Mart Olayı sırasında dolaylı olarak yer alanların (Hasan Priştina, Şahin Kolonya, Necip Draga, Avlonyalı Süreyya Bey, Mithat Fraşeri gibi) ise Arnavut milliyetçiliği ve Arnavutluk'un bağımsızlığı ilgili faaliyetlerinin genel olarak değerlendirmesi yapılmıştır.

2.AYAKLANMANIN KIVILCIMI: SERBESTİ GAZETESİ BAŞYAZARI HASAN FEHİMİ BEY (ARNAVUT HASAN)

II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a gelen Hasan Fehmi Bey'in çalıştığı ilk gazete Mevlânzade Rıfat'ın yazı işleri müdürü olduğu *Hukuku Umumiye* gazetesi olmuştur. Hasan Fehmi Bey, daha sonra Mevlânzade Rıfat'ın sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu *Serbesti* gazetesinin başyazarlığına başlamıştır. Hasan Fehmi Bey çalıştığı her iki gazetede de ITC ve II. Abdülhamid'e muhalif yazılar yazmıştır. Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesinin, basın ve halk üzerindeki etkisinin beklenenden daha büyük olmasının nedeni muhalif basın mücadelesinin, silahlı cinayete dönüşmesidir. ITC ve hükümetin cinayeti gerçekleştiren bul(a)maması olayın siyasi cinayet olarak kalmasına neden olmuştur (Aysal, 2006; Yıldız, 2006; Akşin, 2015). Bu siyasi cinayet "31 Mart Olayı"nın kıvılcımını oluşturmuştur. Suikast sonrası Hasan Fehmi Bey'in gazeteciliği dışında etnik kimliği de tartışma konusu edilmiştir. Arnavut *Başkim* gazetesinde yayımlanan makalede, "*Hasan Fehmi Bey'in gazetesinde Arnavut halkının hukukunu savunduğu için vurulduğu*" ifade edilmekle birlikte; "*bundan sonra Arnavut ulusçuluğu için çalışan bütün Arnavutlara hücum etmeye başladılar*" denilmektedir (Birecikli, 2010). Hasan Fehmi Bey'in yakın arkadaşı ve olay gecesi görüşmeye gittiği Ergiri Mebusu Müfit Bey, mecliste yaptığı bir konuşmada, "*Hasan Fehmi Efendi Arnavut'tur. İsmail 'Mahir' Paşa [İsmail Mahir Paşa, ITC karşıtı, 2 Aralık 1908 İstanbul'da öldürülmüştür. Fail yakalan(a)mıştır] da Arnavut idi. Ben, buna karşı protesto ederim. Hükümet onun da katilini meydana çıkarmalı. Ben, Arnavut ve Osmanlı olmak üzere bunu protesto ederim.*" diyerek failleri bulun(a)mayan bu cinayetleri Arnavut ulusçuluğuna karşı işlenmiş olay olarak göstermiştir (Çelik, 2004; Birecikli, 2010; Yıldız, 2006).

Hasan Fehmi Bey'in öldürüldüğü gece görüşmeye gittiği kişiler ayrıca incelenmesi gereken konudur. Olay gecesi *Fedakaran-ı Millet Cemiyeti*'nin kurucuları ve *Hukuku Umumiye* gazetesi yazarları arasında yer alan Şakir Bey ile Tepebaşı'nda bir otelde kalan Ferik Bağdatlı Mehmed Hadi "Abdülhadi" Paşa'yı ziyarete gitmişlerdir. Görüşmeyi ise Ergiri Mebusu Müfit Bey ayarlamıştır. Ancak görüşmeye gittiklerinde, Mehmed Hadi Paşa'nın rahatsız olduğunu, Müfit Bey'in ise yattığını öğrenerek otelden ayrılmışlardır (Yıldız, 2006). Mehmed Hadi Paşa'nın o tarihlerde Arnavut milliyetçilerinin en aktif olduğu yerler olan Kosova valisi olması,

görüşmeyi birlikte yapacakları Arnavut milliyetçisi Müfit Bey'in onları beklemeden yatmış olması ilginçtir, bu konu hiç değerlendirilmemiştir. Acaba bu randevu günü gerçekleşen suikast Müfit Bey'in mecliste söylediği gibi ITC'nin Arnavut milliyetçiliğine karşı yaptığı siyasi bir cinayet mi yoksa Arnavut milliyetçilerinin iç hesaplaşması mıydı? Mehmed Hadi Paşa, *Sevr Anlaşması*'ni imzalayan heyette yer almış, Cumhuriyet döneminde ise -ilginçtir ki- sürgün hayatını ölene kadar Arnavutluk'ta sürdürmüştür.

3. AYAKLANMAYI BAŞLATAN ADAM: ARNAVUT HAMDİ YAŞAR ÇAVUŞ

Avcıoğlu (1998) "*31 Mart Ayaklanmasını başlatan Avcı Taburu elebaşı Hamdi Yaşar Çavuş'un Arnavut olduğunu ve Sadrazam Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa tarafından ayaklanma çıkarması için Hamdi Yaşar Çavuş'a para verildiğini*" II. Abdülhamid'in söylediğini iddia etmektedir (Avcıoğlu, 1998; Aysal, 2006; Yıldız, 2006; Akşin, 2015). İsyancı askerlerin kumandasını Hamdi Yaşar Çavuş, Tüfenkçi Ustası Raif Çavuş, İzmirli Ali, Yenipazarlı Ömer, Gevgilili Bölük Emmini Mehmet, Gilanlı Hazım, Yenişehirli Ali, Kırcovalı Selim, Selanikli Eniz gibi çavuş ve onbaşılar üstlenmiştir (Aysal, 2006). İsyanın önde gelen askerlerinin Balkanlar'dan olması ilginçtir. II. Abdülhamid isyan günü akşama doğru Hamdi Yaşar Çavuş ile telefonda görüşmek istemiş, Hamdi Yaşar Çavuş'un telefon başına gitmemesi üzerine Berat Mebusu İsmail Kemal Bey'le, Ergiri Mebusu Müfit Bey Hamdi Yaşar Çavuş'u telefon başına getirmek için hayli uğraşmış, ancak ikna edememiştir (Yıldız, 2006). İki Arnavut mebusun isyancıların lideri ile yakın ilişkisi, hemşerilik ilişkisi ile açıklanabilir. Ancak Hamdi Yaşar Çavuş'un isyan sırasındaki yardımcılarında Halis Özçelik ise Hamdi Yaşar Çavuş'un Erzurumlu olduğunu iddia etmiştir (Özçelik, 1955).

4. ZUHAF BİRLİĞİ

II. Abdülhamid'in ve Yıldız Sarayı'nın korumasını yapan saray muhafız alayıdır. Alayın askerlerinin çoğu Arnavut ve Arap askerler oluşturmakta az bir miktar asker de Kayı Boyu Türklerinden seçilmekteydi. Arnavut askerlere "tüfenkçi" ve Arap askerlere "sarıklı zuhaf" denilmesi nedeniyle bu birlik Zuhaf Birliği olarak anılmaktadır. Zuhaf Birliği'nin genellikle komutanı Arnavutların ileri gelen ailelerinden seçilmekteydi. İsa Bolatin ve Esat Paşa Toptani'nin kardeşi Gani Bey Toptani bu komutanlar arasında yer almıştır. II. Meşrutiyet ilanı sonrasında, 31 Mart Olayı öncesinde ITC'nin isteğiyle I. Ordu komutanı Mahmut Muhtar Paşa tarafından Yıldız Sarayı'ndaki Arnavut ve Arap taburları zor kullanılarak boşaltırılıp yerine Türk askerler yerleştirilmiştir (Aysal, 2006, Yıldız, 2006). Saraydan zorla çıkartılan Arnavut ve Arap askerler Taşkışla'ya yerleştirilmiştir. Bu askerler arasında bu olay tenzil-i rütbe olarak değerlendirilerek huzursuzluğa neden olmuştur. Sonrasında bu askerlerin bir kısmı Selanik'e bir kısmı da Şam'a gönderilmek zorunda kalmıştır. Nitekim Taşkışla "31 Mart Olayı"nın ana üssü olmuştur.

5. MECLİSTEKİ ARNAVUT MEBUSLAR

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında 17 Aralık 1908 tarihinde yapılan mebus seçimlerinde Arnavut dernek/kulüpleri, seçim programında merkezîyetçi ve Türkleştirmeci politikalara yer veren ITC mebus adaylarının yerine ITC'nin seçilmesini engelleme, tutuklama ve yıldırımlarına (İbrahim Temo, Derviş Hima, İsa Bolatin gibi) rağmen kendi adaylarını destekleyerek bir kısmının meclise girmelerini sağlamıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010). Seçilen Arnavut mebusların çoğunun sonraki yıllarda Arnavut milliyetçiliğinin önemli aktörleri (İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, Esat Paşa Toptani, Hasan Priştina, Mithat Fraşheri, Şahin Kolonya, Necip Draga, Süreyya Bey, Hafız İbrahim Efendi) olması bunu göstermektedir. ITC'nin seçim programında yer alan; din eğitimi veren okullar dışında eğitim dilinin ve resmî dilin Türkçe olması, zorunlu ve düzenli askerlik, vergilemede eşitlik, güvenliğin sağlanması için silahların toplanması gibi maddeler Arnavutların geleneksel ve milliyetçi hassasiyetleriyle uyumlu değildi. Meclisin açılması sonrasında Arnavut mebuslar ile ITC arasında özellikle Arnavutça eğitim konusunda ortaya çıkan gerilim, Arnavut mebusların, liberal adem-i merkezîyetçi bir programı olan *Ahrar Fırkası* veya *Osmanlı Demokrat Partisi* gibi ITC karşıtı muhalif partilere geçmeleriyle sonuçlanmıştır (Olgun, 2015). Bu dönemde meclis dışındaki Arnavut milliyetçiler de özerklik yanlısı taleplerini Meclise hitaben hazırladıkları bildirimlerle dile getirmeye başlamıştır. Arnavutlar ile ITC arasındaki bu çatışma 31 Mart Olayı sırasında ve sonrasında daha da artmıştır. 31 Mart Olayı'nın "Meşrutiyeti koruma" adına askeri güçle bastırılması ve sonrasında ilan edilen sıkıyönetim ITC'nin otoritesini arttırmıştır. Takip eden dönemde ITC'nin Arnavut dernek/kulüplerinin, Arnavutça eğitim veren okulların kapatılması, Arnavut gazete/dergilerinin yasaklanması gibi uygulamalarının yanında, Arnavutların silahsızlandırılması, ödenmemiş vergilerin tahsili, düzenli askerlik uygulaması, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmiş olması gerek milliyetçi gerekse geleneksel Arnavutlar arasında yoğun tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Nisan 1909'da İsa Bolatin'in başlattığı ayaklanma zinciri 1912'de Avlonya'da İsmail Kemal Bey önderliğinde Arnavutluk'un bağımsızlık ilanına kadar gitmiştir (Mezani, 2003; Çelik, 2004; Birecikli, 2010; Zeyrek, 2012; Olgun, 2015).

6. 31MART OLAYI VE ARNAVUT AKTÖRLER

6.1. Arnavut Ayaklanmalarının Vazgeçilmez Karakteri: İsa Bolatin (Boletini)

1902-1906 arasında Yıldız Sarayı Zuhaf Birliğinin komutanı olarak görev yapmıştır (Gawrych, 2006; Zeyrek, 2012). 31 Mart Olayı'nı takiben İpek ve Yakova'da Nisan 1909'da Bayram Curri ile Arnavutluk ayaklanmasını başlatmıştır, ayaklanma Osmanlı ordusu tarafından ancak Ekim 1909'da bastırılmıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011). Mart-Haziran 1910 (İsa Bolatin, İdris Seferi) ve Mart-Mayıs 1911 (İsa Bolatin, Süleyman Batuşa, Fuat Toptani, Müfit Bey) Arnavut ayaklanmaları ise Osmanlı ordusu tarafından daha sert askeri tedbirlerle

bastırılabilmiştir (Mezani, 2003). 1912 başında yapılan Meclis seçimlerinde Arnavut milliyetçilerinin mebus seçilmesinin ITC engellenmesi ve Arnavutlara yapılan baskının artması (vergi, silahların toplanması, Arnavutça eğitimin kısıtlanması vb) üzerine 1912 başında tekrar İsa Bolatin önderliğinde Arnavut ayaklanması başlamıştır. Bu kez Arnavut isyanı Hasan Priştina'nın ve milliyetçi Arnavut mebuslarının organizasyonu ile hızla Yakova, İpek ve Priştina'ya yayılmıştır (Birecikli, 2010). 20 Mayıs 1912'de İsa Bolatin, Bayram Curri, Yakovalı Rıza, Hasan Priştina ve Necip Draga ile birlikte yayımladıkları bildiriye ayaklanma gerekçesi olarak; “iş başındaki ITC hükûmetinin Kanun-u Esasiye'ye aykırı hareket ettiğini, seçimlere müdahale ettiğini, bu nedenle seçimlerde birçok aykırılıklar yapıldığını, bu politikaların memleketi çöküşe doğru sürükleyeceğini düşündükleri için gerçek meşrutiyetin kurulmasını sağlamak” amacı ile ayaklandıklarını belirtmişlerdir (Birecikli, 2010; Maden, 2011). Olaylar göstermektedir ki eski Arnavut mebusları siyasi yollarla deviremedikleri ITC iktidarını silah zoruyla devirmeyi ve Arnavutluk'ta özerkliği amaçlamışlardır Bu sırada Arnavutluk'ta ITC karşıtı askerlerin başlattığı *Halaskaran Zabitan* hareketi de ayaklanmanın büyümesine neden olmuştur (Birecikli, 2010; Maden, 2011). Ayaklanma sırasında İsa Bolatin'inin, II. Abdülhamid'i yeniden tahta çıkarmak veya hiç olmazsa Rumeli padişahı yapmak için ant içtiği iddia edilmektedir (Maden, 2011). İsa Bolatin, Bayram Curri ve Hasan Priştina, Ağustos 1912'de Üsküp'ü işgal etmiştir. ITC'nin geri adım atması, İstanbul hükûmeti'nin değişmesi ve yeni hükûmetin Arnavutların 14 maddelik isteklerinin çoğunu kabul etmesi ile başlangıçta Arnavut liderler arasında çözüme başlamışsa da Arnavutluk'un bağımsızlığına giden süreci devam ettirmiş, 28 Kasım 1912'de Avlonya'da Arnavutluk Bağımsızlık Bildirgesi ilan edilmiştir. İsa Bolatin “Bağımsızlık Bildirgesi”ni ilan edenler arasında yer almıştır (Birecikli, 2010; Maden, 2011; Blumi, 2013). 1916'da öldürülene kadar Arnavutluk milliyetçiliğinin ve ayaklanmalarının baş aktörü olmuştur. Günümüzde “Arnavutluk Ulusal Kahramanı” olarak kabul edilmektedir.

6.2. (Avlonyalı) İsmail Kemal Bey (Vlora)

İsmail Kemal Bey, I. Meşrutiyet'in kilit ismi Mithat Paşa'nın ekibinde yer almıştır. II. Abdülhamid döneminde pek çok yerde valilik yapmıştır (Birecikli 2009). II. Abdülhamid'e İngiltere-Rusya çekişmesinde Balkanlar'da Slav Birliğini engellemek için İngiltere yanında olunması gerektiğini bildiren bir rapor sunmuştur (Birecikli, 2009). Mayıs 1900'de İsmail Kemal Bey'in yurt dışına kaçışı, Damat Mahmut Paşa ve oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah'ın kaçışı ile kıyaslanacak derecede önemli kabul edilmiştir (Birecikli, 2009). *I. Jön Türk Kongresi* sonrası İsmail Kemal Bey başkanlığında II. Abdülhamid'i darbe ile saltanattan indirmek için *Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti* kurulmuştur. Arnavutluk'un özerkliği ve bağımsızlığı için diğer Arnavut milliyetçileri ile birlikte adem-i merkezîyetçi Prens Sabahattin grubunun yanında yer almış, *Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet*

Cemiyeti'nde Prens Sabahattin'den sonra ikinci adam olmuştur. *II. Jön Türk Kongresi*'ni Prens Sabahattin ile birlikte organize etmiştir (Birecikli, 2009). Sürgün de olduğu dönemde Arnavutluk'ta ve Arnavutluk dışında yoğun milliyetçi faaliyetler içinde bulunmuştur. II. Meşrutiyet ilanı sonrası ITC'nin engellemelerine rağmen Avlonya mebusu seçilmiştir. Eylül 1908'de kurulan *Ahrar Fırkası*'nın başkanı olduğu iddia edilmektedir (*Ahrar Fırkası*'nin resmî tanımlanmış başkanı olmamıştır) (Birecikli, 2010). Mecliste ITC karşıtı, Arnavut milliyetçisi, *Ahrar Fırkası* mebusu olarak yer almıştır.

31 Mart Olayı sırasında isyancı askerler tarafından kuşatılan Meclis-i Mebusan'a ilk gelen mebuslar; İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, İlyas Sami Bey ile Mahir Said Bey olmuştur (Avcıoğlu, 1998; Mezani, 2003; Yıldız, 2006). İlk gelen dört mebusun üçünün *Ahrar Fırkası* mebusu (İsmail Kemal Bey, Müfit Bey, Mahir Said Bey) ayrıca ikisinin Arnavut milliyetçisi (İsmail Kemal Bey, Müfit Bey) olması ilginçtir. İsyan sırasında İsmail Kemal Bey ve Müfit Bey'in isyancıların lideri Hamdi Yaşar Çavuş ile ilişkisi de önemlidir. İsmail Kemal Bey ve Müfit Bey bu ilişkiden yola çıkarak, meclis ve padişaha isyancıların taleplerini götüren sözcüsü gibi davranmaya çalışmıştır. İsmail Kemal Bey ve Müfit Bey 31 Mart Olayı'nın ilk günlerinde Arnavutluk'un değişik bölgelerindeki Arnavut kulüplerine telgraf çekerek "*ayaklanmanın gerici bir ayaklanma olmadığını, Meşrutiyeti ortadan kaldırma niyetinin olmadığını, sadece ITC iktidarına karşı bir hareket olduğunu*" belirtmişler, bunun sonucunda Arnavutluk'un bir çok bölgesinde başlangıçta 31 Mart Olayı'nı destekler hava esmiştir (Avcıoğlu, 1998; Birecikli, 2010; Akşin, 2015). *Ahrar Fırkası* yanlısı *İkdam* ve *Serbesti* gazeteleri; isyancı askerlerin İsmail Kemal Bey'in meclis başkanı, Kamil Paşa'nın Sadrazam, Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasını istediğini yazmıştır (Aysal, 2006; Akşin, 2015). Sadrazamlığa atanan Ahmet Tevfik Paşa'nın İsmail Kemal Bey'e Adliye Nazırlığını teklif ettiği ancak İsmail Kemal Bey'in meclis başkanı seçileceğini düşünerek reddettiği ileri sürülmektedir (Akşin, 2015). 31 Mart Olayı sırasında mecliste oturum çoğunluk mebus sayısı sağlanmamasına rağmen istifa eden meclis başkanı Ahmet Rıza Bey'in yerine kendini meclis başkanı seçtirmeye çalışmıştır (Yıldız, 2006; Akşin, 2015; Olgun, 2015). *Ahrar Fırkası*'nın istediği Kamil Paşa'nın Sadrazamlığa, Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırlığına atanması gerçekleşmeyince, İsmail Kemal Bey II. Abdülhamid'le görüşerek Nazım Paşa'nın I. Ordu komutanlığına atanmasını sağlamıştır (Çelik, 2004). 31 Mart Olayı süresince İngiliz Büyükelçisi ile yakın bir ilişki içinde bulunmuş, İngiltere yardımı ile Harekât Ordusu'nun İstanbul'a gelmesini ve İstanbul'a girmesini önlemeye çalışmıştır (Mezani, 2003; Aysal, 2006; Akşin, 2015). Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'yı da Harekât Ordusu'na karşı I. Ordu ile askeri olarak direnme veya İngiltere Büyükelçiliği'nden Harekât Ordusu'na müdahalede yardım isteme konusunda ikna edemeyen İsmail Kemal Bey, Harekât Ordusu'nun kendisinin tutuklanmasıyla ilgili telgrafını öğrenince İngiltere

Büyükelçiliği aracılığıyla Yunanistan'a kaçmıştır (Mezani, 2003; Akşin, 2015; Birecikli, 2019). 31 Mart Olayı sonrasında kurulan askeri mahkemede Müfit Bey'le birlikte suçlandıysa da ayaklanma ile direkt ilişkilerini gösteren kanıt bulunamadığından suçsuz kabul edilmiştir (Birecikli, 2010; Birecikli, 2019). II. Abdülhamid anılarında, 31 Mart Olayı'nın en önemli iki aktörü olarak İsmail Kemal Bey ve Kamil Paşa'nın oğlu Said Paşa'yı göstermiştir (Akşin, 2015).

İsmail Kemal Bey suçsuz bulununca İstanbul'a dönmüştür. *Ahrar Fırkası*'nın 31 Mart Olayı'ndan sonra kapatılmasının ardından 14 Kasım 1909'da bazı Arnavut ve Arap mebusları ile *Mutedil Hürriyetperveran Fırkası*'ni kurmuş, fırkanın başkanlığına seçilmiştir (Birecikli, 2010). Bu fırka daha sonra diğer muhalif gruplarla birlikte *Hürriyet ve İtilaf Fırkası* ile birleşmiştir. Arnavutlar milliyetçileri Aralık 2011 ara seçiminde *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*'ni desteklemişlerdir. *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*'nin beklenmedik ara seçim zaferi sonrasında ITC hükümet krizi çıkararak padişaha 15 Ocak 1912'de meclisi dağıttırması ve seçime gidilmesini sağlamıştır. "Sopalı seçimler" diye tanımlanan 1912 seçimleri sonrası Arnavut milliyetçi mebusları meclis dışında kalmıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010). İsmail Kemal Bey'in girişimi ile Aralık 1911'de Arnavut mebuslar Süreyya Bey Vlora'nın İstanbul'daki evinde toplanarak Arnavutluk'ta ayaklanma çıkarmaya karar vermişlerdir (Birecikli, 2010; Shehu, 2011). Bu toplantıda yerel Arnavut ileri gelenleri ile görüşerek ayaklanmanın organizasyonu için Hasan Priştina, silah ve mali konular için İsmail Kemal Bey görevlendirilmiştir (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Shehu, 2011). Meclisin dağıtılıp seçimlere gidilmesi nedeniyle Ocak 1912'de Hasan Priştina önderliğinde diğer Arnavut milliyetçi mebuslar Arnavutluk'ta hızla ayaklanmanın organizasyonuna başlamıştır (Birecikli, 2010). İsmail Kemal Bey ise Yunanistan, Romanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan'dan Arnavutluk'un bağımsızlığı için destek bulmaya çalışmıştır (Birecikli, 2010, Birecikli, 2019). İsmail Kemal Bey, Avusturya-Macaristan ile İtalya arasındaki rekabetin Arnavutluk'un varolması için bir güvence olacağını düşünmüştür (Birecikli, 2010). I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da güç kaybetmesi sonrası Arnavutluk'un Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ tarafından paylaşılması tehlikesine karşı İsmail Kemal Bey, 28 Kasım 1912'de Arnavut isyanının liderlerinin desteği ile Avlonya'da Müslüman, Ortodoks ve Katolik temsilcilerin (Derviş Hima, Müfit Bey, Mithat Fraşeri, İsa Bolatin, Necip Draga, Yavokali Rıza, Hasan Priştina, Süreyya Bey Vlora temsilciler arasındadır), katılımı ile *Arnavut Milli Kongresi* toplanmış, görüşmeler sonunda Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmişlerdir (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Birecikli, 2016a; Birecikli, 2019). Kongrenin yayımladığı *Arnavutluk Bağımsızlık Bildirgesi*'nde "bağımsızlığın zorunluluk olduğu, yoksa Arnavut topraklarının diğer devletlerce paylaşılacağı, Balkanlar'daki topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti'nden destek gelemeyeceği için bundan başka yol olmadığı" belirtilmektedir

(Birecikli, 2010; Maden, 2011; Birecikli, 2016a). 4 Aralık 1912'de ise Avlonya'da ilk Arnavut geçici hükûmeti ve 18 kişilik Arnavutluk Milli Meclisi kurulmuştur. Geçici Arnavut hükûmeti başbakanı olarak İsmail Kemal Bey seçilmiştir (Birecikli, 2019). Milli meclis içinden dört Müslüman bakan (Müfit Bey, Mithat Fraşeri, Mehmet Rüştü, Abdi Toptani) ve dört Hristiyan bakan seçilmiştir (Birecikli, 2010). İtalya ve Avusturya-Macaristan, İsmail Kemal Bey hükûmeti'ni desteklemiştir. İsmail Kemal Bey hükûmeti hem Arnavutluk bağımsızlığını sağlamak ve savaşta tarafsız kalmak, hem de Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ işgalinden korktuğu için Osmanlı yönetimi ile iyi ilişkilerini sürdürmek istemiştir. Osmanlı Devleti ise 29 Ocak 1913 Arnavutluk'un muhtariyetini (özerkliğini) tanıdığını, Arnavut bayrağı ile Osmanlı bayrağının birlikte çekilmesinin uygun olacağını bildirmiştir (Birecikli, 2019). Nasıl ki siyasi zorunluluktan Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 1878 yılındaki *Berlin Antlaşması* öncesinde *Prizren Arnavut Birliği* ortaya çıkmışsa, I. Balkan Savaşı sonunda da *Londra Antlaşması* öncesi Arnavutluk'un bağımsızlığının ilanı gerçekleşmiştir. I. Balkan Savaşı sonrasında Londra'da iki konferans toplanmıştır. İlk konferans büyük devletlerin elçilerinden oluşan *Büyükelçiler Konferansı*, (İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, İtalya, Avusturya-Macaristan) ikinci konferans ise savaşan tarafların Osmanlı, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Yunanistan *Barış Konferansı* olmuştur. *İlk Londra Konferansı*'nda Arnavutluk'un bağımsızlığı 17 Aralık 1912'de tanınmıştır, sınırların tespitinin yine büyük devletler aracılığıyla yapılacağını ilan edilmiştir (Birecikli, 2016a). Ancak İsmail Kemal Bey'in kurduğu hükûmet hem büyük devletlerce hem de Osmanlı hükûmetince tanınmamıştır. 29 Temmuz 1913'te toplanan *İkinci Londra Konferansı*'nin kararlarına göre, Arnavutluk altı büyük devletin kefaleti altında tarafsız ve veraset (Prenslük babadan oğula geçen) sistemine dayanan bir prenslik olarak tanınmıştır. Bağımsız Arnavutluk sınırları Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a verilen topraklar nedeniyle yarı yarıya küçülmüştür. "Arnavut Ulusal Hareketi"nin çıkış yeri Prizren şehri bile Arnavutlara kalmamıştır. Artık Osmanlı Devleti ile Arnavutluk arasında hiçbir hükûmetlik bağı kalmamıştır (Birecikli, 2016a).

Süreyya Bey Vlora, İsmail Kemal Bey'i siyasi rakibi Esat Paşa Toptani'yi Dahiliye Nazırı yapmaya ikna etmiştir. Ancak Esat Paşa Toptani, Avlonya hükûmetini tanımayarak Draç'ta yeni bir hükûmet kurmuş, kayınbiraderi Süreyya Bey de ona katılınca İsmail Kemal Bey hükûmeti daha da zayıflamıştır (Birecikli, 2016a). *Londra Konferansı* sonrasında altı büyük devletin temsilcisi (İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, İtalya, Avusturya-Macaristan) ve Arnavutluk temsilcisi Müfit Bey'in olduğu *Uluslararası Denetim Komisyonu* Arnavutluk'un sivil ve mali yönetimini devralmıştır (Birecikli, 2010). Ülke yönetimindeki siyasi kargaşa (İsmail Kemal Bey hükûmeti, Esat Paşa Toptani hükûmeti ve *Uluslararası Denetim Komisyonu*) ve yabancı entrikaları nedeniyle 24 Ocak 1914'te İsmail Kemal Bey, hükûmetten çekilmiştir (Birecikli, 2010; Maden, 2011; Birecikli, 2016a; Birecikli,

2019). Prens Wied, 17 Mart 1914'te Arnavutluk Prensi I. Wilhelm unvanı ile İtalyan, Fransız ve İngiliz birliklerinin desteği ile Arnavutluk'a gelip Turhan Paşa başbakanlığında ilk hükûmeti kurmuştur. Altı ay sonra ülkedeki kargaşa nedeniyle Prens I. Wilhelm Arnavutluk'u terk etmek zorunda kalmıştır. Bağımsız Arnavutluk için hayatını harcayan İsmail Kemal Bey, ilerlemiş yaşı, büyük devletlerden istediği desteği bulamaması ve I. Dünya Savaşı nedeniyle hayatının son döneminde siyasi olarak pasif bir yaşam sürmüştür.

6.3. (Ahmet) Müfit Bey (Libohova)

I. Jön Türk Kongresi sonrasında Prens Sabahattin ve İsmail Kemal Bey ile adem-i merkeziyetçi grubun yanında yer almıştır. II. Meşrutiyet ilanı sonrasında ITC engellemesine rağmen Ergiri mebusu seçilmiştir. İsmail Kemal Bey ile birlikte *Ahrar Fırkası*'na katılmıştır. Müfit Bey, Hasan Fehmi Bey'in cinayeti hakkında meclis konuşmasında olayı Arnavut milliyetçiliğine karşı işlenmiş bir cinayet olarak yorumlayan konuşma yapmıştır (Birecikli, 2010). 31 Mart Olayı sırasında İsmail Kemal Bey ile birlikte meclise ilk gelen mebuslar arasında yer almıştır. Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey'in anılarında 31 Mart Olayı günü sabahı mecliste İsmail Kemal Bey ve Müfit Bey'in konuşulanların anlaşılmasında için kendi aralarında Arnavutça konuştuklarını belirtmektedir. 31 Mart günü olayları anlatmak için Yıldız Sarayı'na Dıraç Mebusu Esat Paşa Toptani ile ilk gelen mebusur (Yıldız, 2006; Akşin, 2015). II. Abdülhamid'e 31 Mart günü isyanı ve isyancıların istekleri ileten üç mebusun iki kişisi Arnavut olması ilginçtir. İsyancı askerlerin lideri Hamdi Yaşar Çavuş ile iletişimi nedeniyle mecliste ve II. Abdülhamid'in yanında sanki isyancıların isteklerinin ileticisi gibi davranmıştır. II. Abdülhamid'e isyancı askerlerin sadrazamlığa Kamil Paşa, Harbiye nazırlığına Nazım Paşa'yı istediğini iletmıştır (Akşin, 2015). Ancak padişah bu iki Paşa yerine ITC tarafından da ılımlı kabul edilebilecek Ahmet Tevfik Paşa ve Ethem Paşa'yı göreve getirmiştir. Harekât Ordusu Yeşilköy'e gelince önce Bükreş'e kaçmış sonra Atina'da İsmail Kemal Bey ile buluşmuştur (Mezani, 2003; Birecikli, 2010). 31 Mart Olayı yargılanmasında hakkında delil bulunmadığından suçsuz kabul edilmiştir. 1911 ve 1912 Arnavut ayaklanmalarının büyümesinde rol oynamıştır (Birecikli, 2010). Arnavutluk bağımsızlığında rol oynayan siyasi aktörler arasında yer almıştır. *Londra Konferansı* sonrasında bağımsız Arnavutluk'un sivil ve mali yönetimi, içinde altı büyük devletin temsilcileri ve Arnavutluk temsilcisi Müfit Bey'den oluşan *Uluslararası Denetim Komisyonu*'na geçmiştir (Birecikli, 2010). Müfit Bey; İsmail Kemal Bey, Turhan Paşa ve Ahmet Zogu hükûmetlerinde dışişleri, içişleri, maliye ve adalet bakanlıkları yapmıştır (Birecikli, 2010). Ölene kadar Arnavutluk siyasi hayatında yer almıştır.

6.4. Esat Paşa Toptani

II. Meşrutiyet ilanı sonrası Dıraç'tan mebus seçilmiştir. 31 Mart günü olaylar başladıktan sonra Yıldız Sarayı'na gidip II. Abdülhamid ile görüşen üç mebus arasında yer almıştır. Görüşmede II. Abdülhamid'e Meclis'e gelerek isyancılara

görünmesini tavsiye etmiş, ancak padişaha kabul ettirememiştir (Akşin, 2015). 31 Mart Olayı sırasında Arnavutluk'taki kulüplere ayaklanmayı desteklediğini bildiren telgraf çekmiştir (Çelik, 2004). Harekât Ordusu'nun İstanbul'a girmesi engellemek için Meclis tarafından seçilen mebus heyetine başkanlık yapmıştır (Çelik, 2004). II. Abdülhamid'e tahttan indirildiğini bildirmek için meclis tarafından gönderilen heyette Aram Efendi, Arif Hikmet Paşa ve Emanuel Karasu ile birlikte yer almış ve heyete başkanlık etmiştir (Aysal, 2006; Yıldız, 2006; Akşin, 2015).

28 Kasım 1912'de İsmail Kemal Bey öncülüğünde Avlonya'da, kurulan İtalya ve Avusturya-Macaristan tarafından desteklenen Geçici Arnavutluk Cumhuriyeti hükûmetine karşı Sırbistan ve Karadağ hükûmetleri desteğiyle Esat Paşa Toptani ülke yönetiminde söz sahibi olmaya çalışmıştır (Blumi, 2013; Birecikli, 2016a). Süreyya Bey Vlora, İsmail Kemal Bey ile Esat Paşa Toptani'yi bir araya getirmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Sırbistan ve Karadağ desteğiyle 16 Ekim 1913'te Esat Paşa Toptani, Draç'ta Merkezi Arnavutluk Cumhuriyeti adıyla yeni bir hükûmet kurduğunu ilan etmiştir (Birecikli, 2016a). I. Wilhelm Arnavutluk Prensi ilan edilince kurulan Turhan Paşa hükûmetinde Esat Paşa Toptani içişleri ve savunma bakanlığı yapmıştır (Birecikli, 2010; Maden, 2011). I. Wilhelm'in Arnavutluk'tan kaçması üzerine Esat Paşa Toptani hükûmet yönetimini devralmıştır (Birecikli, 2010; Birecikli, 2019). I. Dünya Savaşı sırasında Esat Paşa Toptani "Sürgündeki Arnavutluk Hükûmet Başkanı" olarak kabul edilmiştir. I.Dünya Savaşı sonrası *Paris Barış Konferansı*'nda Arnavutluk heyetine başkanlık etmiştir. 1920'de Paris'te bir Arnavut milliyetçisi tarafından yeni kurulan Yugoslavya Krallığı (Sırbistan)'nın kuklası olduğu suçlaması ile vurulmuştur.

6.5. Hasan Priştina (Hasan Berisha)

31 Mart Olayı sırasında meclisteki Arnavut milliyetçisi mebuslarından. 1908-1912 döneminde Arnavutluk'taki yapılan yanlış askeri müdahaleler, Arnavutça eğitim, bağımsız Arnavut kilisesinin kurulması, Arnavutluk'un bayındırlığı gibi pek çok sorunu mecliste dile getirmiştir 1912'de yapılan "sopalı seçimler" sonrası meclis dışında kalmıştır. Aralık 1911'de Süreyya Bey Vlora'nın evinde Arnavut mebusların toplantısında kararlaştırılan Arnavutluk'ta ayaklanmasının organizasyonu için görevlendirilmiştir (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Shehu, 2011). Meclisin de dağıtılıp seçimlere gidilmesi nedeniyle Ocak 1912'de Hasan Priştina Arnavutluk'a geçip diğer milliyetçi mebuslarla birlikte İsa Bolatin, Yakovalı Rıza ve İdriz Seferi'nin başlattığı ayaklanmanın hızla büyümesini sağlamıştır (Birecikli, 2010). 20 Mayıs 1912'de Junik köyünde Hasan Priştina, Bayram Curri, Yakovalı Rıza, İsa Bolatin, İdriz Seferi ve Necip Draga yayımladıkları bildiri ile Arnavutluk'un bağımsızlığına giden süreçte yemin etmişlerdir (Mezan, 2003; Birecikli, 2010). Ayaklanma hızla Arnavutluk'un farklı bölgelerine yayılmış, süreç Arnavutluk bağımsızlık ilanına kadar gitmiştir. Hasan Priştina, İsmail Kemal Bey ve Turhan Paşa hükûmetlerinde bakan olarak yer almıştır

(Birecikli, 2010). I. Dünya Savaşı sonrası *Paris Barış Antlaşmaları* görüşmelerinde Arnavutluk delegesi olarak yer almıştır. Ölene kadar hem Arnavutluk'ta Ahmet Zogu hükûmetine karşı hem de Yugoslavya Krallığı işgali altındaki Arnavut topraklarında ise Arnavut direnişine devam etmiştir. Yugoslavya Krallığı tarafından Selanik'te suikast sonucu öldürülmüştür. Hasan Priştina gerek mecliste mebus olduğu dönemde gerekse Arnavutluk bağımsızlık sürecinde yer alan rol oynayan milliyetçi Arnavut liderleri arasındadır.

6.6. Şahin (Taki) Kolonya

Mülkiye öğrencisi olduğu dönemde İbrahim Temo aracılığıyla Necip Draga ile birlikte ITC'ye 1890'ların başında girmiştir (Olgun, 2018). Şahin Kolonya'nın Sofya'da (1902) sürgün döneminde çıkartılmasını sağladığı *Drita* gazetesi, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Arnavut milliyetçileri arasında en fazla okunan gazete olmuştur. Sürgündeki döneminde Romanya'da olan İbrahim Temo ile yakın ilişkisi olmuştur. İbrahim Temo gibi sosyalist düşüncelere sahip eğitimci ilerici bir Arnavut milliyetçisidir. Şemsettin Sami Fraşheri'nin 1899'da Romanya'da Arnavutça basılan *Arnavutluk Ne İdi, Nedir, Ne Olacak?* isimli kitabını, Arnavutçadan Türkçeye çevirerek Latin alfabesiyle 1904 yılında *Drita*'da bölümler halinde yayımlamış, sonrasında 1907 yılında Sofya'da Türkçe kitap olarak bastırmıştır. Bayram Fehmi ile *Üsküp Başkim Kulübünü* kurmuştur (Olgun, 2015). II. Meşrutiyetin ilanından sonra Görice Sancağı mebusu olarak 1908 seçiminde meclise girmiştir. Mecliste milliyetçi Arnavut mebusları ile birlikte hareket etmiştir. İbrahim Temo'nun Şubat 1910'da kurulan *Osmanlı Demokrat Fırkası*'nın Meclisteki tek resmî üyesi olmuştur (Olgun, 2018). Şahin Kolonya, 14-22 Kasım 1908 tarihinde Kolonya delegesi olarak katıldığı *Manastır Başkim Kulübü* tarafından organize edilen *Manastır Kongresi*'nde, Meclis-i Mebusan açılınca sunulması planlanan tam özerk Arnavutluk yönetim talebini içeren 18 maddelik taslak programı hazırlamıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Olgun, 2018). Bu kongrede Arnavutların kullanacakları alfabenin tespiti için oluşturulan 11 üyeli komisyonun dört Müslüman üyesinden biri olarak seçilmiştir (Yılmaz, 2014; Olgun, 2015). Naim Fraşheri'nin kayınbiraderidir.

6.7. Necip Draga

1908'de Meclise seçilen Arnavut milliyetçisi mebuslardandır. İbrahim Temo II. Meşrutiyet ilanı öncesi Necip Draga ve Derviş Hima aracılığıyla ITC adına Arnavut milliyetçileri arasında örgütlenmeyi sağlamaya çalışmıştır (Birecikli, 2010; Çelik, 2010; Soysal, 2018). II. Meşrutiyet ilanını sağlayan Firzovik (Ferizovik) ayaklanmasında kardeşi Ferhat Draga ile büyük rol oynamıştır. Mecliste Arnavutluk sorunlarını Hasan Priştina ile birlikte en fazla dile getiren mebusur (Olgun, 2015). 20 Mayıs 1912'de Junik köyünde yayımladıkları bildiri Arnavutluk'un bağımsızlığına giden süreçte önemli rol oynamıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010). I. Dünya Savaşı sonrasında kardeşi Ferhat Draga ile birlikte yeni kurulan

Yugoslavya Krallığında *İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti* namı diğer *Cemiyet Partisi* ile Yugoslavya işgali altındaki Arnavutların ve diğer Müslüman etnik azınlıkların Yugoslavya mecliste liderliğini yapmıştır (İdrizi, 2018).

6.8 (Avlonyalı) Süreyya Bey (Vlora)

1908 Meclisinde yer alan Arnavut mebuslarından İsmail Kemal Bey'in yakın akrabası ve Esat Paşa Toptani'nin kayınbiraderidir. Kasım 1912'de *Arnavutluk Bağımsızlık Bildirgesi*'ni ilan edenler arasındadır. Bağımsız Arnavutluk'un Avusturya-Macaristan himayesinde olmasını savunmuştur. İsmail Kemal Bey'i Esat Paşa Toptani'yi hükûmetine alması konusunda ikna etmiş ancak Esat paşa Toptani İsmail Kemal Bey'e karşı hükûmet kurunca Esat Paşa Toptani'nin yanında yer almıştır (Birecikli, 2016a).

6.9. Mithat Fraşeri/Fraşeri Ailesi

Arnavutluk Ulusal Kahramanı Abdül Bey Fraşeri'nin oğludur. 1908'te yılında Selanik'te *Liria* gazetesi ve *Dituria* dergisini çıkarmıştır. ITC'nin II. Meşrutiyet ilanı öncesi Manastır örgütlenmesinde önemli rolü vardır. Aynı zamanda *Manastır Başkim Kulübü*'nün kuruluşunda rol oynamıştır. İbrahim Temo ile yakın ilişkisi söz konusudur. 1908'de *Manastır Başkim Kulübü*'nün düzenlediği, başkanlığını Mithat Fraşeri'nin yaptığı kongrede Arnavut alfabesi tartışılmış, sonuçta amcası Şemsettin Sami Fraşeri'nin oluşturduğu İstanbul Arnavut Latin alfabesinin kullanılmasına karar verilmiştir (Yılmaz, 2014; Olgun, 2015). 1908'de Arnavutluk'tan mebus seçilmiştir. Arnavut isyanları sırasında mecliste konuşmasında yer verdiği şu sözler “*Bu memleket bir anonim şirketten başka bir şey değildir. Bu memleket hem Türk, hem Arnavut ve hem de diğer akvamın mütevazı hisselerle sahip oldukları bir şirkettir. Kimsenin kimseye rüçhanı yoktur*” Arnavutluk olaylarına bakış açısını ortaya koymaktadır (Zeyrek, 2012). 1912'de Avlonya'da Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan eden temsilciler arasında yer almıştır. İsmail Kemal Bey ve Turhan Paşa hükûmetlerinde bakanlık yapmıştır (Birecikli, 2010).

Abdül Bey (Arnavutluk Ulusal Kahramanı), Şemsettin Sami Bey (Arnavutça alfabenin yapıcısı, yazar, ansiklopedist) ve Naim Bey Fraşeri (Arnavutluk Ulusal Şiirinin kurucusu) kardeşler, Arnavut milli düşüncesinin liderleri olarak kabul edilmektedir. Abdül Bey Fraşeri, 1877'de açılan ilk Osmanlı Meclisinde mebusur. Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisi sonrasında Ayastefanos Antlaşması ile Arnavutların yoğun yaşadığı yerlerin; Kuzey Arnavutluk'taki İşkodra Gölü'nün kuzeyinin Karadağ Devleti'ne, Güney Sırbistan ve Kosova'daki bazı bölgelerin Sırbistan'a, Tesalya ve Epir'in Yunanistan'a bırakılması üzerine Abdül Bey Fraşeri, önde gelen Arnavut liderleri ile Arnavutların haklarını savunmak için Mayıs 1878'de İstanbul'da “Arnavut Halkının Hukukunu Koruma Derneği”ni kurmuştur (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Zeyrek, 2012; Olgun, 2015). Sonrasında Abdül Bey Fraşeri ve arkadaşları Arnavutluk'ta bu devletlere karşı çete savaşı başlatmıştır. Abdül Bey Fraşeri'nin çağrısı ile *Berlin Kongresi*'nden önce 10 Haziran 1878'de

Prizren’de *Arnavut Kongresi* toplanmış ve *Prizren Arnavut Birliği* kurulmuştur. Arnavutların taleplerini Osmanlı hükûmetine ve *Berlin Kongresi*’ne katılan Büyük Ülke temsilcilerine ulaştırılmıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Zeyrek, 2012; Olgun, 2015). *Prizren Arnavut Birliği*, merkezi Manastır olan Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan içindeki Arnavutları kapsayan tek vilayet ve özerk Arnavutluk’u hedeflemiştir. Abdül Bey Fraşeri 1878’de Arnavutluk Anayasası’nın hazırlanmasını sağlamıştır (Olgun, 2015). 1879 ilkbaharında Mehmet Ali Vrioni ile birlikte İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturya-Macaristan’ı ziyaret edip Arnavutluk’un bütünlüğü ve bağımsızlığı için memorandum sunmuştur (Mezani, 2003; Birecikli, 2010). *Prizren Arnavut Birliği ve Arnavut Halkının Hukukunu Savunma Derneği* 1879’da, Şemseddin Sami Fraşeri başkanlığında daha önce Arnavutça alfabe hazırlamış olan Hoca Hasan Tahsin, Postenanlı Jovan Vreto, Ergirili Koto Haxhi, K. Kristoforidhi, Vasa Paşa’dan oluşan Arnavutça alfabe komisyonunun toplanmasını sağlamış, Şemseddin Sami Fraşeri’nin önerdiği 36 harfli Latin kökenli Arnavut alfabesinin kullanılmasını kabul edilmiştir (Yılmaz, 2014; Olgun, 2015). Aralık 1880’de *Prizren Arnavut Birliği* geçici Arnavut hükûmetini ilan etmiştir (Birecikli, 2010; Olgun, 2015). Osmanlı tarihinde “Arnavutluk isyanı” olarak anılan olay sırasında Kosova’nın birçok yerleşim yeri geçici Arnavut hükûmetinin idaresine geçmiştir. Ancak bu hükûmet güçleri Osmanlı kuvvetleri tarafından yenilmiş 30 Nisan 1881’de Arnavut hükûmeti son bulmuştur. Bu olay *Berlin Antlaşması*’na dayanarak Abdül Bey Fraşeri önderliğinde ilk kez Arnavutların bağımsızlık hareketini başlatması olarak kabul edilmektedir (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Olgun, 2015). Fraşeri kardeşler daha sonraki yıllarda Arnavut milli kimliğinin gelişmesi için eğitim ve yayın faaliyetlerine önem vermişlerdir. 1886 sonrasında Naim ve Şemsettin Sami Fraşeri kardeşlerin İstanbul’da girişimleri sonunda Arnavutluk’ta Arnavutça eğitim veren okulların kurulmasına izin alınmıştır (Yılmaz, 2014; Olgun, 2015). Takip eden yıllarda Fraşeri kardeşler birçok Arnavutça ders kitapları basarak Arnavutluk’taki okullara göndermiştir (Olgun, 2015).

Şemsettin Sami Fraşeri tarafından yazılan Arnavut milliyetçiliğinin ulusal bildirisi sayılan *Arnavutluk Ne İdi, Nedir, Ne Olacak?* kitap ilk kez 1899’da yazar adı olmadan Arnavutça, daha sonra Fransızca yayımlanmıştır (Olgun, 2015; Olgun, 2018). 1904’te Şemseddin Sami Fraşeri’nin ölümünden sonra Sofya’da Naim Fraşeri’nin kayınbiraderi Şahin Kolonya tarafından Şemsettin Sami Fraşeri adıyla ve “*Arnavutçadan harfiyen tercüme*” olduğu belirtilerek Türkçe basılmıştır. Kitabın yazarının Şemsettin Sami Fraşeri olmayabileceği kardeşi Naim Fraşeri’nin olabileceği iddia edilmektedir (Olgun, 2018). Ne olursa olsun Fraşeri kardeşlerin hedefinin, Arnavutlara milli değerlerini/kültürünü tanıtmaya ve Arnavutluk’un bağımsızlığını sağlama olduğu görülmektedir.

6.10. İbrahim (Ethem) Temo

İbrahim Temo, Mayıs 1889'da üç arkadaşı (İshak Sükuti, Mehmed Reşid, Abdullah Cevdet) ile daha sonra ITC'ye dönüşecek olan *İttihad-ı Osmani Cemiyeti*'ni kurmuştur (Yıldız, 2006; Çelik, 2010; Soysal, 2018). İbrahim Temo'nun ITC'ye dâhil ettiği ilk üyeler arasında yer alan Arnavut öğrenciler Hafız İbrahim Efendi, Necip Draga ve Şahin Kolonya 1908'de meclise seçilen Arnavut mebuslar arasında yer almıştır (Çelik, 2010; Olgun, 2018). Romanya'da sürgünde olduğu dönemde Romanya merkez ITC şubesi başkanlığı yapmıştır. İbrahim Temo 1906'da Romanya'da üç Arnavut derneğinin birleşmesi ile *Başkim (İttihat) Kulübü*'nün kurulmasına öncülük etmiştir. Derviş Hima, Necip Draga ve Şahin Kolonya aracılığıyla Arnavut milliyetçileri ile ITC yakınlaşmasını sağlamaya çalışmıştır (Soysal, 2018). *Arnavut Başkim Kulübü*'nün İstanbul'daki şubesinin kurucusu ve genel sekreteridir. 1908 seçimlerine Manastır bölgesinden aday olmak istemiş ancak ITC'nin dışlayıcı tutumunu protesto ederek aday olmaktan vazgeçmiştir (Çelik, 2010). ITC'nin zamanla değişen fikir yapısı nedeniyle Şubat 1909'da ITC'yi birlikte kurduğu Abdullah Cevdet ile birlikte *Osmanlı Demokrat Fırkası*'nın (*Fırka-i İbad*) kurucuları arasında yer almış ve partinin başkanlığına seçilmiştir.

31 Mart Olayı sırasında genel sekreteri olduğu *Arnavut Başkim Kulübü*'ne giderek (Kulüp Ayasofya'ya yakın bir yerdedir) isyancılar arasında yer alan Arnavut askerine öğüt vermeye çalışmıştır. 31 Mart Olayları sırasında ITC'nin İstanbul merkezinin mührü ve önemli evrakı İbrahim Temo'dadır (Çelik, 2010). 31 Mart Olayı'nda birçok mebus ve ileri gelenin kaçtığı ortamda meşrutiyetin devamı için çalışmış, ITC temsilcisi (ITC İstanbul mührü ondadır), *Osmanlı Demokrat Fırkası* başkanı, *Arnavut Başkim Kulübü* genel sekreteri olarak diğer parti/cemiyet/dernek/kulüplerle birlikte *Heyet-i Müttefika-i Osmaniyye*'nin oluşturulmasında çalışmıştır (17 Nisan 1909) (Akşin, 2015). *Heyet-i Müttefika-i Osmaniyye*, meşrutiyeti korumak ve kollamak amacıyla kurulmuş olup, partiler üstü bir kuruluş olarak planlanmış, bir tür siyasi koalisyonudur. ITC (ITC daha sonra bu toplantıya yetkili temsilci göndermediğini ilan etmiştir), *Ahrar Fırkası*, *Ermeni Taşnaksutyun*, *Rum Cemiyet-i Siyasiyesi*, *Fırka-i İbad*, *Arnavut Başkim Kulübü*, *Kürt Teavün Kulübü*, *Çerkez Teavün Kulübü*, *Bulgar Kulübü*, *Mülkiye Mezunin Kulübü*, *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye* vb yapıların bir araya gelmesi ile kurulmuştur (Akşin, 2015). *İttihad-ı Muhammedi Fırkası* ve *Fedakaran-ı Millet Cemiyeti* bu heyet dışında tutulmuştur. İbrahim Temo, 31 Mart Olayı sırasında *Heyet-i Müttefika-i Osmaniyye*'nin encümen başkanlığını yapmıştır (Akşin, 2015). İbrahim Temo anılarında 31 Mart Olayı sırasında donanma komutanlarını ikna ederek "muhtemelen *Heyet-i Müttefika-i Osmaniyye* dolayısıyla *Ahrar Fırkası*'nın donanma üzerindeki etkisiyle" donanmanın Harekat Ordusu'na katılmasını sağladığını belirtmektedir (Çelik, 2010). İbrahim Temo, 31 Mart öncesi ve sonrası hükûmetlerin Arnavutluk politikalarını yanlış bulmuş ve eleştirmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Paris'te

toplanan konferansta Arnavutluk delegesi olarak yer almıştır (Çelik, 2010). 1920’de Romanya Meclisinde senatörlük yapmıştır. İbrahim Temo; Arnavut, Osmanlı ve Romen vatandaşı olarak her üç ülke için de önemli siyasi roller oynamıştır.

6.11. Hürriyet Kahramanı: Ahmet Niyazi Bey (Resneli Arnavut Niyazi)

Resneli Ahmet Niyazi Bey, Ohrili Eyüp Sabri Bey’in desteği ile Makedonya dağlarına çıkarak II. Meşrutiyet’in ilanına yol açan ayaklanmanın lideri olmuştur. ITC; Cerçiş Topulli, Bayram Curi, Necip Draga, Ferhat Draga, İsa Boletin liderliğinde Firzovik’te toplanmış bulunan Arnavutlara Arnavutça eğitim gibi ulusal özgürlükler ve silah taşıma gibi geleneksel ayrıcalıklar konusunda vaatlerde bulunarak, muhafazakâr Arnavut kesimlerine de II. Abdülhamid’e dokunulmayacağı sözü vererek, II. Meşrutiyet’in ilanı için Arnavutluk’ta çok önemli bir destek sağlamıştır (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Maden, 2011). Arnavutlar, II. Meşrutiyet’i Arnavut ulusal hareketinin gelişmesi için ideal bir ortam yaratacağını düşündükleri için desteklemişlerdir (Mezani, 2003; Birecikli, 2010; Olgun, 2015). Arnavutlar, en azından kültürel alanda Arnavut ulusal kimliğinin tanınması ve mümkünse Arnavutluk’a siyasi özerklik kazandırmayı amaçlamışlardır. Ahmet Niyazi Bey, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra döndüğü Selanik’te “Hürriyet Kahramanı” olarak karşılanmıştır. 31 Mart Olayı’nda yanındaki Arnavut gönüllüleriyle Harekat Ordusu’na katılmış, 31 Mart Olayı bastırılınca Resne’ye dönerek siyasetten çekilmiştir (Akşin, 2015). 17 Nisan 1913’te Arnavutluk’un Avlonya limanında, İsmail Kemal Bey ve Esat Paşa Toptani’nin görevlendirdiği Arnavut milliyetçileri tarafından öldürüldüğü iddia edilmektedir. Arnavut ayaklanmaları sırasında pasif davranması nedeniyle ölümü Arnavut milliyetçiliğinin iç hesaplaşması olarak değerlendirilmiştir.

6.12. Ahmet İzzet Paşa (Ahmet İzzet Furgaç)

Ahmet İzzet Paşa Arnavutluk’un en köklü ayan ailelerinden birine mensuptur. 31 Mart Olayı öncesinde, olaylar sırasında ve sonrasında Erkan-ı Harbiyye-yi Umumiyye Reisi (Genelkurmay Başkanı)dir (1908-1914) (Yıldız, 2006; Akşin, 2015). Büyük Devletlerin 1913’de Arnavutluk Prensi seçim sürecinde, ITC, Arnavutluk’taki hoşnutsuzluğu kullanarak çıkarılacak bir isyan sonrasında Arnavut olan Ahmet İzzet Paşa’nın Arnavutluk tahtına çıkartılmasını düşünmüştür (Birecikli, 2010; Birecikli, 2016a). ITC hükûmeti Talat Paşa ve Halil Bey aracılığıyla Ahmet İzzet Paşa’ya Arnavut prensliğini önermiştir. ITC’nin Ahmet İzzet Paşa’ya Arnavutluk Prensligi önerisini İsmail Kemal Bey ve Esat Paşa Toptani de şartlı olarak kabul etmiştir (Birecikli, 2010; Birecikli, 2016a). ITC’nin bu amaçla Arnavutluk’a gönderdiği kişiler Büyük Devletler jandarması tarafından yakalanmış ve girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır, bu olayın İsmail Kemal Bey hükûmetinin sonunu getirdiği iddia edilmiştir (Birecikli, 2010; Birecikli, 2016a). Ahmet İzzet Paşa’nın kendi yüzünden Arnavutluk’ta daha fazla karışıklık çıkacağı düşünerek

teklifi reddettiği iddia edilmektedir (Birecikli, 2010; Birecikli, 2016a). İlerleyen süreçte büyük devletler Prens I. Wilhelm'i Arnavutluk Prensi olarak atamıştır.

7. ARNAVUT BAŞKİM (İTTİHAT) KULÜBÜ

İbrahim Temo'nun girişimi ile 8 Aralık 1906 tarihinde *Dituria, Drita* ve *Shpresa Arnavut Cemiyetleri* birleştirilerek *Arnavut Başkim Kulübü* kurulmuştur (Çelik, 2010; Birecikli, 2016b). Kulübün amacı; Arnavutçanın yayılması, Romanya ve Arnavutluk'ta Arnavutça eğitim yapan okulların açılması, süreli yayınlar çıkarılması ve bunların finanse edilmesi ve Arnavutça eserlerin Arnavutluk'a ulaştırılmasıdır. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Arnavutların yaşadığı şehirlerde Arnavut kulüp ve dernekleri kurulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden on ay içinde yirmi bir *Başkim Kulübü* kurulmuştur. ITC, II. Meşrutiyet'in ilk yılında Arnavut kulüplerinin faaliyetlerine engel olmamış; hatta başlangıçta teşvik etmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin gelişmesinde *Manastır, Selanik, Berat, Üsküp* ve *İstanbul Başkim Kulüpleri* önemli rol oynamıştır. Bu kulüplerin genel amacı eğitim ve kültür faaliyetlerinde bulunmak; akşam okuma yazma kursları vasıtasıyla Arnavutçanın yaygınlaşması, Arnavutça eğitim yapan okulların açılmasını sağlamak, Arnavutça alfabenin oluşturulması, Arnavutça kitaplar ve gazete yayımlamaktır. *Başkim Kulüplerinin* etkisiyle II. Meşrutiyet'i takiben on ay içinde Arnavutça eğitim veren yirmi dört akşam okulu ve otuz dört ilkokul açılmıştır (Olgun, 2015). Ancak sonraları *Başkim Kulüpleri* daha çok Arnavut aydınlarının siyasi çalışmalarını yürüttüğü merkezler haline almıştır.

28 Ağustos 1908'te kurulan *Arnavut Başkim Komitesi*, *Arnavut Başkim Kulübü*'nü İstanbul'da Ayasofya'ya yakın bir yerde 24 Eylül 1908 tarihinde açmıştır (Olgun, 2015). İbrahim Temo kurucusu olduğu bu kulübün genel sekreterliğine seçilmiştir (Birecikli, 2016b). Meclisteki Arnavut mebuslar *İstanbul Başkim Kulübü*'nde aktif olarak çalışmıştır. *Başkim Kulübü* yayınladığı bildirimlerle ITC karşıtlığını ilan etmiştir (Çelik, 2010; Birecikli, 2016b). Bu bildirimlerde Arnavutça eğitim, Arnavutluk'ta yeni okullar açılması, bayındırlık hizmetleri, Arnavutluk'ta genel af, Arnavut gençlerinin sadece Arnavutluk'ta askerlik hizmeti yapması, karışıklıklar sırasında malları ve evleri zarar görenlere maddi yardım yapılması gibi Arnavutluk'ta özerkliğe gidebilecek isteklerde bulunulmuştur (Birecikli, 2016b). Bildirimlerde "bu sorunlarının çözümü mümkün olmazsa Osmanlı yönetiminden ayrılmak ve sorunlarını çözebilmek için Müslüman ve Hıristiyan bütün Arnavutların tek bir çatı altında birleşeceği" vurgulanmıştır. İkinci bildiri asıl amacı açıklayan "Yaşasın müstakil Arnavutluk Batsın İstanbul'un ebleh (ahmak) ve hilekârları" bu cümle ile sonlandırılmıştır (Birecikli, 2016b).

8. BESA-BAŞKİM GAZETESİ

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelen Mehmet Hayri Fraşeri 1908'de haftalık Arnavutça *Besa* gazetesini çıkarmıştır. 1909'da *Besa* gazetesi *Başkim* gazetesi ile birleşerek yayınına *Besa-Başkim* ortak adı ile devam etmiştir (Yılmaz, 2014). Bu gazetelerde Arnavut milliyetçi yazar ve yazılara yer verilmiştir.

9. ARNAVUTLUK MİLLİYETÇİLİĞİ VE İNGİLTERE

Osmanlı Devleti'nin son elli yılında İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan Balkanlar'da yerel milliyetçilikleri çıkarları için kullanmışlardır. Özellikle İngiltere ile Almanya arasındaki rekabetin arttığı dönemde İngiltere, İtalya aracılığı ile Almanya da Avusturya-Macaristan aracılığı ile Arnavutlar üzerinde etkili olmaya çalışmıştır (Avcioğlu, 1998; Birecikli, 2010). I. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı yönetimi Balkanlar ve Arnavutluk ilgili sorunlarla sürekli uğraşmıştır. Arnavutluk'ta Müslüman halkın yoğun olması onu diğer Balkan ülkelerinden daha farklı duruma getirmiştir (Çelik, 2004; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Zeyrek, 2012; Olgun, 2015). *Prizren Arnavut Birliği* sonrası yıllarda Arnavutlar, ulusal dil/alfabe, eğitim/okul, gazete/dergi, dernek/kulüpler ile ciddi eğitim/kültür hamlesi yapmışlardır. II. Meşrutiyet öncesi ITC ile işbirliği yapan Arnavut milliyetçiliği kısa sürede ITC'nin izlediği politika nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. *Ahrar Fırkası*'nın adem-i merkeziyetçiliği, Arnavutların milliyetçiliğine uygun geldiği gibi, *Ahrar Fırkası*'na olan İngiliz desteği ilerideki özerk yada bağımsız Arnavutluk için bir güvence olarak görülmüştür (Avcioğlu, 1998; Birecikli, 2010; Maden, 2011; Zeyrek, 2012; Akşin, 2015). 31 Mart Olayı sırasında İngiltere, *Ahrar Fırkası* ve İsmail Kemal Bey gibi Arnavut milliyetçileri aracılığıyla elde ettiği kısa süreli hâkimiyeti, Avusturya-Macaristan/Almanya destekli Harekât Ordusu'nun İstanbul'a gelmesiyle kaybetmiştir (Avcioğlu, 1998; Akşin, 2015). Kısaca 31 Mart Olayı'nın kaybedeni İngiltere, kazananı Almanya olmuştur.

Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı'nı kaybedince Arnavutluk topraklarının Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılmasını engellemek için 28 Kasım 1912'de Arnavutlar Avlonya'da bağımsızlıklarını bir bildiri ile ilan etmişlerse de 1913'de *Londra Antlaşması* ile Büyük Devletler Arnavutluk'un bağımsız prenslik olarak tanınmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar İngiltere/İtalya, Avusturya-Macaristan/Almanya ve Rusya/Fransa Balkanlar'da etki alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. Rusya'nın Slav kökenli Balkan ülkelerinde etkinliği nedeniyle İngiltere ve Almanya Slav olmayan ülkeler üzerinde hâkimiyette anlaşmak zorunda kalmıştır. İngiltere'nin Alman Prens I. Wilhelm'in Arnavutluk Prensi olarak atanmasını kabul etmesi de böyle olmuştur. Bağımsız Büyük Arnavutluk hayali komşu ülkelerin Arnavutluk topraklarında hak iddia etmeleri nedeniyle gerçekleşmemiştir. Günümüzde bu topraklarda Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Kosova Cumhuriyetleri ile Karadağ ve Yunanistan'ın bazı bölgeleri yer almaktadır.

10. SONUÇ

ITC Firzovik'te toplanmış bulunan gerek milliyetçi gerek muhafazakâr/gelenekçi Arnavut liderlere ulusal özgürlükler, geleneksel ayrıcalıklar ve II. Abdülhamid'e dokunulmayacağı sözü vererek, II. Meşrutiyet'in ilanı için büyük destek sağlamıştır. Ancak ITC'nin amacı; Osmanlı Devleti'ni anayasaya dayanan monarşi haline getirmek ve ırk (Arnavut, Türk, Rum, Yahudi, Ermeni, Arap), din ve etnik kimliklerine göre değil, özgürlük, eşitlik, adalet ve kardeşliğe dayalı vatandaşlık anlayışını oluşturmaktır. Arnavutlar arasında, "Arnavut milliyetçisi, Osmanlıcı, İslamcı, Jön Türk, padişah yanlısı, statükocu, yenilikçi" gibi farklı özellikte kişiler ve gruplar mevcuttu. Arnavut milliyetçilerinin amacı ise eğitim/kültürel alanda Arnavut ulusal kimliğinin tanınması ve mümkünse Arnavutluk'a siyasi özerklik kazandırmaktır. Ancak kısa sürede ITC merkezîyetçi politikaları nedeniyle Arnavutlar hayal kırıklığına uğramıştır. ITC'nin engelleme girişimine rağmen seçilen milliyetçi Arnavut mebusların mecliste *Ahrar Fırkası*'yla birlikte sert muhalefeti ITC ile Arnavutların ilişkilerinin daha da gerilmesiyle sonuçlanmıştır. 31 Mart Olayı sonrası asılanların bazılarının Arnavut olması, İsmail Kemal Bey ve Müfit Bey'in dokunulmazlığının kaldırılması, II. Abdülhamid'in saltanattan indirilmesi Arnavutluk'ta tepkilerin artışına neden olmuştur. Arnavutça eğitim/alfabe sorunu, silah toplatılması, askerlik hizmetinde Arnavutların Arnavutluk dışında görevlendirilmesi, vergiye esas nüfus sayımı ve arazi yazımının yapılması, toplanmayan vergilerin toplanmaya çalışılması tepkilerin artmasına ve 31 Mart Olayı sonrası Arnavutlara karşı yapılan sert askeri uygulamalar, Arnavutlar arasındaki siyasi düşünce farklılıklarını ortadan kaldırmış ve birlik oluşturmaya yaklaştırmıştır. ITC'nin yanlış politikaları nedeniyle dört yıl boyunca her yıl Arnavutluk'ta ayaklanma olmuş, süreç *Arnavut Bağımsızlık İlanı*'na kadar gitmiştir. Ayaklanmalar sırasında Arnavutlar zaman zaman İtalya, Avusturya-Macaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Mısır'ın desteğini elde etmeye çalışmıştır. Talihsiz bir coğrafyada olan Arnavutlar gerek I. Dünya Savaşı'nda gerekse II. Dünya Savaşı'nda işgale uğramışlar, yaşadıkları topraklarda bugün beş devlete dağılmıştır. Ulusal vatan toprağının korunması ve diğer devletlerce paylaşılmasının engellenmesi bağımsız Arnavut ulus devletinin ortaya çıkması ile Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin kuruluşu çok benzerlik gösterir. ITC arşivlerine tam ulaşılamaması, 31 Mart Olayı dönemindeki basın ve matbuat kaynaklarına erişimin zorlukları ve birçoğunun Türkçeye çevirisinin yapılmamış olması, 31 Mart Olayı'ndan sonra kurulan askeri mahkeme tutanaklarının Genelkurmay Arşivi'nce araştırmacılara açılmaması olayın iç yüzünü aydınlatacak birçok parçanın eksik kalmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşin, S. (2015). *31 Mart Olayı*. (4. Baskı). Ankara:İmge Kitabevi Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1998). *31 Martta yabancı parmağı*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Aysal, N. (2006). Örgütlenmeden eyleme geçiş. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, 10(37-38), 15-54.
- Birecikli, İ.B. (2009). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in siyasi faaliyetleri (1870-1908). *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), 95-122.
- Birecikli, İ.B. (2010). *Arnavutlar ve Arnavutluk sorunu 1908-1914*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Birecikli, İ.B. (2016a). Arnavutluk tahtı için mücadele: Arnavutluk Prensi kim olacak? *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 123-146.
- Birecikli, İ.B. (2016b). Arnavut İttihat Komitesinin iki beyannamesi. *Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 37-53.
- Birecikli, İ.B. (2019). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Bağımsızlık Mücadelesi 1912-1914. *Journal of History School*, 41, 592-620.
- Blumi, I. (2013). Impacts of the Balkan Wars: The uncharted paths from Empire to Nation-State. M.Hakan Yavuz, Isa Blumi (Ed) *War & Nationalism; The Balkan Wars, 1912-1913, and their sociopolitical implications*. Salt Lake City The University of Utah Press.
- Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Çelik, B. (2010). Üç kimlikli bir Jön Türk aydını: Dr. İbrahim (Ethem) Temo. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 77-98.
- Demir, D.C. (2011). *Erken cumhuriyet dönemi Türk romanında 31 Mart Olayı'nın temsili*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gawrych, G. (2006). *The Crescent and the Eagle: Ottoman rule, Islam and the Albanians, 1874–1913*. London: IB Tauris.
- İdrizi, M. (2018). “Cemiyet” Hareketinin kuruluşu ve siyasi faaliyetlerine ilişkin bazı arşiv kaynakları değerlendirilmesi. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 171-185.
- Maden, F. (2011). Arnavutluk'un bağımsızlık süreci (1877-1913). *Avrasya Etüdüleri*, 38(1), 155-196.
- Mezani, R. (2003). *İttihat ve Terakki, Arnavutlar ve Arnavutluk*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih/Yakınçağı Anabilim Dalı, İzmir.
- Olgun, S. (2015). *XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Arnavut milliyetçiliğinin gelişiminde mektepler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ.

- Olgun, S. (2018). Bir Arnavut milliyetçisi: Şahin Kolonya (1867-1917). *Osmanlı Mirası Araştırma Dergisi*, 5(12), 187-205.
- Özçelik, H. (1955). 31 Mart vakasını biz çıkardık. (Haz. İlhan Tarsus) Tefriko no: 4. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 28 Ağustos 1955.
- Shehu, K. (2011). *Prizren Birliği 'nde bağımsızlığa Arnavut milli kimliğinin oluşumu (1878-1912)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Soysal, M. (2018). II. Meşrutiyet'te rol oynamış iki Ohri'li: İbrahim Temo ve Eyüp Sabri. *Tarih Okulu Dergisi*, 37, 520-548.
- Yıldız, S. (2006). *Çıkışından bastırılmasına kadar 31 Mart İsyanı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz, E. (2014). Osmanlı Devleti Arnavutçayı yasakladı mı? *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(7), 1-11.
- Zeyrek, S. (2012). II. Meşrutiyet'te demokratik muhalefetin sonu: Arnavut isyanları ve sonuçları. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(2), 299-336.